

Vogels in de geheime tuin

Hein Verkade

Op 24 augustus 2015 overleed Hendrik Maximiliaan Baron Taets van Amerongen van Renswoude. Hij was de laatste bewoner van het landgoed 'Calorama', gelegen in de kern van Noordwijk-Binnen. Calorama is in de negentiende eeuw als lusthof ontstaan uit het beroemde kruidenbedrijf van Pieter Groeneveld. Naast dit lusthof bleef het kruiden- en later bloembollenbedrijf onder de naam Groeneveld & Lindhout voortbestaan. De laatste wens van de baron was dat zijn landgoed na zijn dood in zijn huidige staat zou blijven bestaan. Hij richtte een stichting op om dit te realiseren. Goede vrienden en vertrouwelingen werden gevraagd zitting te nemen in het stichtingsbestuur. Zij kregen niet alleen de opdracht het landgoed te behouden, maar ook om het beperkt open te stellen voor publiek. Dit laatste verbaasde menig Noordwijker. De baron mengde zich weinig in het Noordwijkse openbare leven en hield het landgoed de laatste tientallen jaren hermetisch afgesloten. Na zijn dood kwam daar dus verandering in. De stichting 'Kunstklank' mocht het spits afbijten en deed dat met een prachtige theatervoorstelling onder de toepasselijke titel 'Calorama, de geheime tuin'. De naam en faam van 'Kunstklank' en de grote nieuwsgierigheid van het publiek naar het landgoed zorgden ervoor dat de 1200 toegangskaarten binnen een paar dagen waren uitverkocht. Het werd een bijzondere voorstelling op een bijzondere plek. Het landgoed bleef in het verleden niet alleen voor het publiek maar ook voor de vogeltellers van onze vereniging gesloten. Het is de enige witte vlek in het boek 'Tussen tulpen en de zee'; waarin een volledig overzicht wordt gegeven van het vogelleven in de gemeenten Noordwijk en Noordwijkerhout. Maar met de komst van de stichting veranderde dit. Ik mocht Calorama in 2017 voor het eerst op broedvogels inventariseren. De tuin zou zijn geheime vogelleven eindelijk prijsgeven. Op dat moment had ik nog geen idee welk ander geheim deze tuin nog in petto had.....

Toeval bestaat....

Op de 'landelijke dag' van Sovon in november 2016 in Ede mocht ik een lezing verzorgen over het succes van de Huismus in Noordwijk-Binnen. Na afloop hiervan werd ik aangesproken door verschillende toehoorders in de zaal. Zo ontstond het volgende gesprek met een vogelaar uit Leusden:

"Wat leuk om een lezing over mijn geboortedorp te horen hier in Ede".

"Oh jij bent dus een Noordwijk-binder, dan ben ik wel benieuwd hoe je heet".

"Lindhout, Paul Lindhout"

"Ja dat klinkt wel heel erg Noordwijks hoor. Toevallig heb ik het vorige week tijdens een rondleiding over landgoed Calorama nog over de firma Groeneveld & Lindhout gehad."

"Nou van die Lindhouten ben ik er een, wij woonden vlak naast Calorama op Goeweg 13".

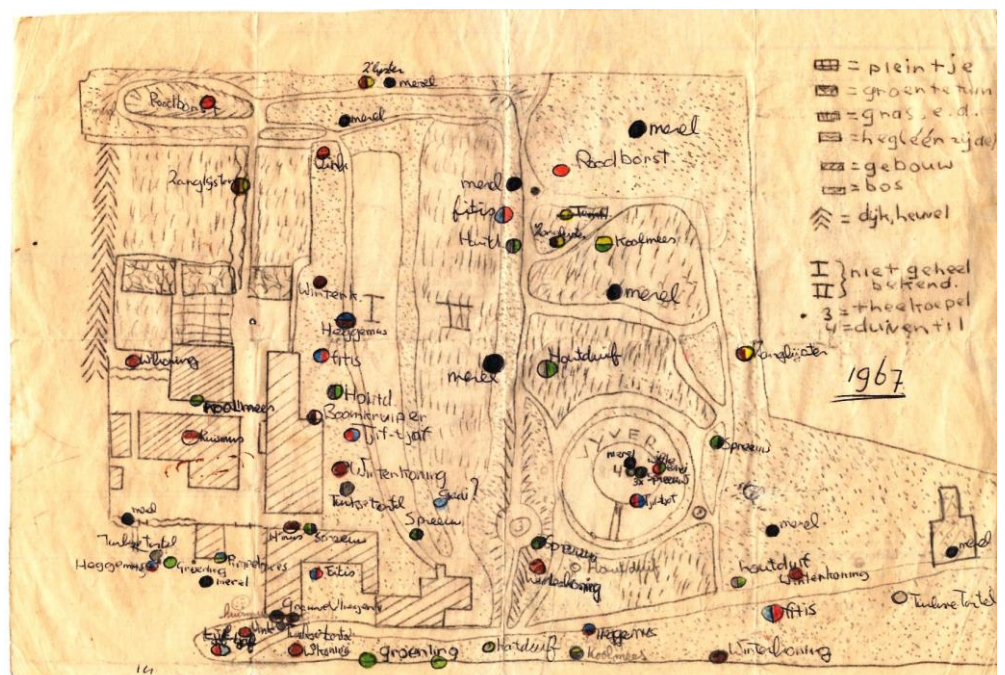
"Maar dan weet ik nu ook gelijk wie jouw ouders waren! Dat is toeval. Nou dan kan ik je wat leuks vertellen... ik ga komend voorjaar voor het eerst het landgoed Calorama op broedvogels inventariseren."

"Nou dan zal ik jou wat leuks vertellen: dat heb ik in 1967 samen met mijn broer Pim ook gedaan!"

"Wat zeg je me nou, daar weten wij in Noordwijk helemaal niets van, wat een verrassing. Maar ja die gegevens heb je waarschijnlijk al lang niet meer....."

"Dat weet ik echt niet, maar ik zal eens voor je gaan zoeken op zolder".

We wisselden onze e-mailadressen uit. In de auto terug naar Noordwijk realiseerde ik mij pas goed welk een toevallige ontmoeting deze dag had plaatsgevonden. Maar ja, hebben deze 50 jaar oude gegevens de lange periode en de verhuizingen wel overleefd.....? Het bleef stil die winter tot Paul zich eind januari via Outlook meldde. Hij had de gegevens gevonden! En wat voor gegevens! Een prachtige zelf getekende plattegrond van Calorama met daarop alle nestplaatsen aangegeven. Het bleek een zeer degelijke telling. Pim en Paul, toen pas 13 en 15 jaar oud, hadden hun eigen normen bedacht. Van de ingetekende territoria was het nest gevonden of zeer sterke aanwijzingen voor het broeden zoals voedseltransport. Zang werd alleen als indicatie gebruikt om de nesten op te sporen. Zo, dat was even een serieuze aanpak door twee pubers! De hele avond tuur ik op de plattegrond. De Boomkruiper broedde in een muurspleet en de Spreeuw was na de Merel de talrijkste broedvogel.

De prachtige zelf getekende plattegrond van Calorama

Geen Zwartkoppen, maar wel vier Fitissen. Hoe wordt het in 2017?

Maar er kwam nog een verrassende bijlage uit de email tevoorschijn.....

In 1967 deed een aantal jonge vogelaars een poging om de Gierzwaluwen in de beide Noordwijken te tellen. Dat onderzoekje is ons al een tijdje bekend. De resultaten werden opgeschreven in de bekende schoolschriftjes met een groene kaft. Inmiddels lagen vijf van de zes schriftjes bij ons thuis. Er ontbrak er dus één, de kern van Noordwijk-Binnen..... Dus kon je er weinig mee. Niemand wist meer wie de zesde teller was geweest. Nou U raadt het al: Paul Lindhout. Een kopie van zijn schriftje maakt het overzicht compleet. Over de Gierzwaluwen later meer.

Hoe kon het gebeuren dat al deze gegevens zo lang onder de radar zijn gebleven? Pim en Paul leerden het vogelen van Arie Cramer en Jan Glasbergen in de Noordduinen. Zij gingen er ook vaak op uit met hun neef Bas Blok. Maar na hun middelbareschooltijd zijn zij al uit Noordwijk vertrokken en namen hun vogelnotities mee. De Noordwijkse vogelvereniging was pas net opgericht en van een archief was nog nauwelijks sprake. Pim woont nu in Wageningen en is een vooraanstaand aardappel-onderzoeker. Paul is inmiddels gepensioneerd en woont nu in Leusden. Hij heeft op latere leeftijd het vogelen weer opgepakt en inventariseert nu een aantal plots volgens de Sovon-richtlijnen rond Amersfoort.

Een gevarieerd landgoed

Calorama heeft een oppervlakte van ca. 6 hectare. Vroeger lag het aan de noordzijde buiten de kern van Noordwijk-

Binnen. Na de Tweede Wereldoorlog werd het langzamerhand omsloten door de nieuwbouwwijken Calorama, Boerenburg en tenslotte Boechorst. Recente nieuwbouw snoeptte aan het eind van de Twintigste Eeuw nog een strook van het landgoed zelf af aan de noord- en westzijde.

In de zeventiende eeuw lag er een kruidenkwekerij op de plek van het huidige Calorama. De grond werd hiervoor geëgaliseerd en het overgebleven zand als hoge wallen rond de kruidentuinen gelegd ter bescherming tegen de zeewind. Enkele van deze wallen liggen er nog steeds en zijn begroeid met loofhout, vooral populieren en esdoorns. Er resteren nog twee oude kruidentuinen, waarvan een als rozentuin. Een derde open veld met in het midden een rode beuk heeft een boeiende Noordwijkse historie. Het wordt 'het Martelveld' genoemd. Hier zou de monnik Jeroen in de Negende Eeuw zijn onthoofd door de Noormannen. De woning van de kruidenkweker vormt de kern van het huidige landhuis, dat er in de eerste helft van Negentiende Eeuw omheen gebouwd is. Ook een kruidenschuur uit de begintijd, die de Rozemarijnschuur wordt genoemd, staat er nog steeds. Met een theekeupel, een duiventil en een koetshuis is Calorama een verrassend compleet en zeer goed bewaard landgoed. Water is er in de vorm van twee vijvertjes, een voor het huis en de ander rondom de duiventil. Rond het huis staat een aantal oude beuken, eiken, lindes en kastanjes. Op enkele plekken is een dichte onderbegroeiing aanwezig. Een voormalig bollenperceeltje aan de noordzijde tegen de RK-begraafplaats is nu een grasveld, omzoomd door jonge Ginkgo's. Een grote variatie dus op een klein stukje grond.

De theekeupel en de duiventil op Calorama. In de duiventil broedden in 1967 nog drie paartjes Spreeuwen.

De broedvogels in 2017

Reeds in februari en maart worden de eerste nachtelijke telrondes gelopen op zoek naar uilen. Zowel man als vrouw Bosuil laten zich al snel horen. Die zit in de knip, tenminste volgens de huidige BMP-normen.

Overdag in maart zijn Halsbandparkieten op verschillende plaatsen luidruchtig op zoek naar een nestplek. Oude spechtenholen worden geïnspecteerd. Eén holte in een oude eik op de houtwal is erg in trek. Ook een paartje Boomklevers heeft er belangstelling voor. In diezelfde boom zit een paartje Zwarte Kraaien die af en toe luid roepend het luchtruim kiezen. Doelwit is een Buizerd die ook al interesse lijkt te hebben voor die eik. Kennelijk een populaire boom. Verder volop zang van de bekende standvogels als Winterkoning, Heggenmus, Kool- en Pimpelmees. Het voorjaar is begonnen.

soort	1967	2017
soepeend/wilde eend	1	1
holenduif	0	1
houtduif	5	4
turkse tortel	3	2
halsbandparkiet	0	3
bosuil	1	1
groene specht	1	1
grote bonte specht	1	2
gaai	1	2
kauw	0	1
zwarte kraai	0	1
pimpelmees	2	5
koolmees	3	6
staartmees	0	1
tjiftjaf	3	5
fitis	4	0
tuinfluiter	1	0
zwartkop	0	2
boomklever	0	1
boomkruiper	1	1
winterkoning	7	6
spreeuw	7	0
merel	11	7
zanglijster	4	0
grauwe vliegenvanger	1	0
roodborst	2	4
gekraagde roodstaart	1	0
heggenmus	3	3
huismus	3	0
vink	2	1
groenling	3	1

Tabel 1. De resultaten van de broedvogeltellingen op Calorama in 1967 en 2017

Voor het eerst worden de gegevens ingevuld via de app 'Avimap'. Tsjonge dat gaat gemakkelijk, maar als blijkt dat de telefoon niet voldoende is opgeladen dan ben je blij, dat er nog een opschrijfboekje in je rugzak zit.

Eind maart stromen de Tjiftjaffen binnen en twee weken later de Zwartkoppen. De Grote Bonte Specht roffelt er op los en de Halsbandparkieten zijn blijvertjes geworden. De holte in de oude eik is door hen ingenomen. De Boomklevers moeten op zoek naar een andere woning. De Zwarte Kraaien zijn ook gebleven, er steekt een staart uit het nest op een afgebroken tak. Verrassender is een heimelijke Kauw, die minutenlang muissstil bij een gat in een oude kastanje zit. Mijn wachten wordt beloond. Met een omweg gaat hij uiteindelijk naar binnen. Veel Noordwijkers ervaren de Kauw als een plaag in hun schoorsteen, maar het broeden in een boomholte is inmiddels een zeldzaamheid geworden. Van de Buizerds is geen spoor meer te bekennen. Zes Gaaien vliegen luid krijsend achter elkaar aan. Even later zit er in beide hoeken van het landgoed eentje bescheiden te zingen. Maar daarna vliegt het zestal weer krijsend over en door de boomtoppen.

Begin mei om vijf uur in de ochtend lukt het om in één keer alle Merels in te voeren. De hoop op een Zanglijster vervliegt. De Roodborsten, die nu nog zingen, zijn de broedvogels. De meeste zingende vogels van een maand terug zijn vertrokken naar noordelijke streken.

Eind juni wordt nog een telronde gelopen in de hoop een Grauwe Vliegenvanger aan te treffen. De beschutte rozentuin lijkt op het oog een goede kans te maken. Maar zij laten het helaas afweten....

Het is inmiddels zomer geworden en met één druk op de knop rollen de totalen uit de computer (tabel 1). De administratie is er een stuk gemakkelijker op geworden.

De verschillen en overeenkomsten tussen 1967 en 2017

In de afgelopen 50 jaar is er natuurlijk aardig wat veranderd op Calorama, al is het alleen maar het ouder worden van het bosbestand, iets waar echte bosvogels wel van houden. Maar de reeds genoemde nieuwbouw langs de randen knabbelde juist weer een stukje van het bos af. Nu stonden daar gelukkig niet veel eiken en beuken, maar toch. Aan de andere kant werd de lus in de Gooweg opgeheven waardoor een tot dan toe los bosje fysiek bij het bos werd getrokken. Dit bosje werd door de Lindhoutjes niet meegeteld, terwijl zij er wel vanuit hun huis op keken. In 2017 is het een logisch onderdeel van het telgebied geworden.

In 1967 bestond er nog geen gestandaardiseerde methode voor het tellen van broedvogels. Iedereen deed het op zijn eigen manier, de een wat serieuzer dan de ander. Paul en Pim kozen voor grote voorzichtigheid en zekerheid. De nesten vinden was hun ultieme doel. Daarnaast waren voor hen alleen het slepen met nestmateriaal en voedseltransport geldige waarnemingen. Zang was slechts een aanwijzing. Dit betekent dat zij een zeer betrouwbaar overzicht van de broedbevolking hebben geleverd. De aantallen zouden volgens de huidige methode ongetwijfeld hoger uitgekomen zijn. Dit realiseert Paul zich terdege. Zo stond er in het begeleidend commentaar, dat hij zowel het mannetje als het vrouwtje Bosuil had horen roepen, zelfs op de schoorsteen van het ouderlijk huis. Ook de Grote

Bonte Specht hoorden de broers regelmatig, maar een nest werd niet gevonden. Wel opmerkelijk want jonge spechten roepen langdurig en luidruchtig vanuit het nesthol. Ook de Gekraagde Roodstaart werd alleen gehoord. De Groene Specht broedde in het losse bosje voor hun huis. Het hele

Huisvliegenvanger foto: Jan Hendriks

broedproces, van het hakken van het nest tot het uitvliegen van de jongen, hebben de jongens vanuit hun slaapkamerraam gevolgd. Arie Cramer werd erbij geroepen om het geheel te aanschouwen. De aanwijzingen als broedvogel zijn voor deze vier soorten zo overduidelijk dat ze er door mij cursief zijn bijgezet in het lijstje van 1967. Drie van de vier soorten broedden in 2017 nog steeds op Calorama.

Gezien het bovenstaande springen de soorten, die achteruitgegaan zijn het meest in het oog. Allereerst de vertrouwde Spreeuw en Huisvliegenvanger. In 1967 broedden er zeker zeven Spreeuwen op Calorama, waarvan drie in de duiventil.

Van de Huisvliegenvanger werden drie nestjes gevonden. Beide soorten zijn helemaal verdwenen en zelfs in de ruime omgeving van het landgoed niet meer te vinden. Deze ontwikkeling staat niet op zichzelf, maar is in het hele land gaande. Mogelijk heeft de 'verstedelijking' rond het landgoed dit proces alleen maar versneld.

Een goed bericht is, dat het met de Huisvliegenvanger de laatste jaren weer wat beter gaat in het dorp. Bij de Spreeuw gaat de achteruitgang onverminderd door.

De Merel heeft weliswaar een veer gelaten, maar is in beide jaren de talrijkste broedvogel. Maar dan de Zanglijster, vijftig jaar geleden nog vier territoria en nu verdwenen.

Tenslotte de Grauwe Vliegenvanger, een zorgenkindje onder de broedvogels. Ondanks extra aandacht lukte het helaas niet om een territorium van deze prachtige soort via Avimap in te voeren. Het is overal kommer en kwel met deze soort.

Nu over met het gesomber en op naar de positieve ontwikkelingen. De echte bosvogels doen het zoals verwacht over het algemeen goed. Mezen, Zwartkoppen en Tjiftjaffen zitten in de lift. En ook de kraaiachtigen nemen iets toe. Daarentegen verdwenen de Fitis en de Tuinfluiter. Deze liefhebbers van struikgewas en jong bos zagen het bos met lede ogen verouderen.

En dan de Halsbandparkieten. Deze nieuwe Nederlanders onder de broedvogels waren in 1967 nog volstrekt onbekend. Zij waren alleen in boeken over kooivogels te vinden. Deze holenbroeders komen goed aan hun trekken op Calorama.

In datzelfde licht moet ook de komst van de Boomklever en Holenduif als broedvogel worden gezien.

Tenslotte de stabiele soorten. Stabiël is maar betrekkelijk, want er kunnen zeker jaarlijks fluctuaties optreden. De aantallen Houtduiven, Winterkoningen, Hegge(n)mussen en Boomkruipers liggen op hetzelfde niveau in beide jaren. De broedplaats kan wel behoorlijk verschoven zijn. Zo broedde de Boomkruiper in 1967 in een muurspleet vlak achter het landhuis en nu helemaal aan de andere kant, ergens rond het koetshuis.

De broedvogeltelling in 2017 heeft veel meer waarde gekregen dan vooraf ingeschat. Dankzij de toestemming van de stichting om op alle tijden van de dag het landgoed te bezoeken en de unieke vondst van de telling in 1967 is Calorama voorgoed als witte vlek van de kaart verdwenen.

Grote Bonte Specht foto: Jan Hendriks